

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Хлівнюк Т.П.

*кандидат політичних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ

У більшості держав, які відповідають характеристичі «соціальна», нині відбувається демографічний перехід. Його основною характеристикою є старіння населення. Відповідно, ті моделі соціальної держави, які функціонують сьогодні у різних країнах, вимушені враховувати зміни структури народонаселення. Оскільки швидко змінити демографічний тренд старіння не можливо, то інститут соціальної держави має пристосуватися до нього.

Одним з інструментів такої адаптації може виступити цифровізація соціальних послуг, хоч, на перший погляд, прогресивні технології та похилий вік ніби-то погано узгоджуються. На наше переконання, переваги цифровізації будуть очевидні, якщо держави реалізовуватимуть модель активного старіння. Саме *активне*¹ старіння нині позиціюється як найкраща модель демографічного переходу. Різноманітні технологічні новації власне спрямовувалися б на уможливлення такого типу старіння, а в ширшій перспективі – на зниження навантаження на соціальну державу, державні фінанси.

Водночас проблемою є те, що наразі наукові знання про старіння населення у процесах творення нових технологій використовуються недостатньо. Бракує досліджень, як цифровізація в цілому або ж конкретні цифрові технології впливають на повсякденне життя людей похилого віку, які переваги чи недоліки вона має/може мати для цієї вікової групи [5; 6], як зробити певні технології геронтологічно-зорієнтованими.

Для побудови моделі соціальної держави, яка функціонуватиме не просто в умовах старіння населення, а активного старіння, важливо досягнути достатнього рівня цифрової грамотності серед громадян

¹ Йдеться про те, що особи літнього віку мають залишатися активними в усіх питаннях життєдіяльності суспільства та держави.

похилого віку. Цифровізація дає змогу людям похилого віку навчатися й залишатися активними членами спільноти, особливо, якщо їхня фізична мобільність з якихось причин обмежена. Технології допомагають уникнути сегрегації осіб похилого віку, спрощують передачу знань [1]. Можливість користуватися цифровими послугами позитивно впливає на життя літніх людей, покращує його якість, підвищує незалежність [2; 7]. За стрімкої диджиталізації недоступність цифрових технологій, відсутність навичок користування ними може в найближчому часі може перетворитися на соціальний бар'єр для осіб похилого віку [6].

Необхідною умовою для використання цифрових технологій усіма користувачами послуг соціальної держави передусім є доступ до Інтернету, технічні можливості, уміння користувача. Ті громадяни, які не мають переліченого, залишаються менш поінформованими за ситуації, коли інформація та послуги соціального забезпечення все частіше представлена саме в цифровому форматі. Послуги «віч-на-віч» щораз більше звужуються з міркувань економії, боротьби з бюрократичною корупцією, а Covid-19 ще більше сприяв цьому.

Помітним є цифровий розрив між різними групами користувачів [3; 10]: літні люди, які у порівнянні з молодшими віковими групами перебувають у гіршому фінансовому, фізичному становищі, ризикують бути маргіналізовані [11]. Особи похилого віку у своїй більшості зіткнулися з інформаційно-комунікаційним прогресом відносно пізно на своєму життєвому шляху. Далеко не всі мають доступ до Інтернету, технічні пристрої. Навіть у найрозвиненіших державах це характерно передусім для самотніх, тих, хто проживає на малозаселених віддалених територіях. Також є проблеми з цифровою грамотністю у громадян, які порівняно давно завершили трудову діяльність.

Процеси цифровізації різних послуг спрямовані на те, щоб кожен міг та бажав використовувати електронні соціальні послуги замість особистого контакту з державними інституціями. Однак надання соціальних послуг має враховувати доступність Інтернету серед людей на різних стадіях старіння. Люди, які не мають доступу до Інтернету, не мають користувачьких навичок, можуть мати проблему інформованості. Відтак інститут соціальної держави мав би лобювати перед іншими державними, а також недержавними інституціями питання доступності соціальних послуг у цифровому форматі громадянам похилого віку, найперше – самотнім, тим, хто проживає у віддаленій місцевості, людей з інвалідністю і под.

Важливість можливості отримувати максимальну кількість бюрократичних рішень онлайн вже показала себе і на прикладі окремих держав (нордичні держави, передусім), так і загалом у технологічно розвинених державах під час пандемії коронавірусу. Однак, якщо

пандемія та інші фактори активізували цифровізацію, то важливим завданням соціальної держави є все можливе сприяння охопленню новими цифровими можливостями людей похилого віку. Інакше ці громадяни, особливо самотні, опиняться на узбіччі нових процесів та соціальних можливостей.

В усіх розвинених державах соціального типу нині є доволі широкий спектр соціальних послуг, а громадянам доступна низка послуг через онлайн-звернення. Цифровізація вже показала себе як конструктивний фактор соціальних змін передусім у країнах Північної Європи. Тут сконцентровані найрозвиненіші соціальні держави, найвищим є відсоток покриття Інтернетом (97%, 2021 р.) [4].

Одним із найбільших новаторів у цифровізації соціальної держави є Естонія. У межах системи електронних послуг e-Estonia, яка еволюціонує вже три десятиліття, представлена серія сервісів. Вони корисні усім соціальним групам, але особливо – людям похилого віку, людям з інвалідністю та под. Приклади: загальнонаціональна система електронна медична картка (e-Health Record); електронна швидка допомога (відповідає до 30 секунд і може швидко скерувати за потреби швидку допомогу); централізована безпаперова система видачі та обробки медичних рецептів (e-Receipt), коли призначення відбувається через онлайн-форми, а в аптеці пацієнт лише пред'являє ID-картку. Це лише кілька електронних сервісів, пов'язаних з функціонуванням соціальної держави.

Для того, щоб старші вікові групи могли повноцінно користуватися ними, з 2014 року в Естонії реалізується стратегія навчання упродовж усього життя, яка спрямована на розвиток цифрових умінь громадян. Та навіть попри ці зусилля, в Естонії наявний цифровий розрив між віковими групами. Зокрема, за результатами репрезентативного національного опитування 62% опитаних у віці 60-74 років користуються Інтернетом, однак у групі 75 років і старші – лише 25% осіб [9]. Така ситуація мала наслідком те, що осіб похилого віку не завше позиціювали як аудиторію, охоплену Інтернетом. Прикладом може слугувати той факт, що естонський Департамент статистики при проведенні моніторингових опитувань щодо картування використання Інтернету домогосподарствами анкетував лише респондентів до 74 років. Цей дискримінаційний факт отримав належну реакцію естонського канцлера юстиції; групи 75+ років будуть надалі позиціюватися як Інтернет-користувачі [8].

Отже, цифровізація є важливим чинником функціонування соціальної держави. Саме для осіб похилого віку цифрове виключення, ускладнений доступ до інформації, труднощі з використанням онлайн-сервісів можуть спричинити проблеми в доступі до соціальних послуг, реалізації гарантованих соціальних прав, посилити їх незахищеність. Важливо, щоб

наявні цифрові інструменти та рішення бути повністю доступними максимальній кількості громадян похилого віку та реально сприяли забезпеченню їх потреб. Тоді модель соціальної держави може вийти на новий організаційний рівень. Відтак подолання цифрового розриву між різними соціальними групами нині залишається політичним викликом для сучасних держав.

Список використаних джерел:

1. Batut L. *Opinion of the European Economic and Social Committee on the digital pillar of growth: E-seniors, a potential 25 per cent of the European population*. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/digital-pillar-growth-e-seniors-potential-25-european-population>
2. Czaja S. J. The role of Technology in Supporting Social Engagement among Older Adults. *Public Policy & Aging Report*. 2017. № 27(4). P. 145–148.
3. Ihm J., Hsieh Y. P. The implications of information and communication technology use for the social well-being of older adults. *Information, Communication & Society*. 2015. № 18(10). P. 1123–1138.
4. Johnson J. Internet usage worldwide – statistics & facts. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/topics/1145/internet-usage-worldwide/#dossierKeyfigures>
5. Koskiahio B. Saarinen E. (eds.) *Ihan pihalla? Vanhat ihmiset digitaalisen maailman myllerryksessä: neuvonnan, ohjauksen ja asioiden ajamisen järjestäminen*. Helsinki : Soste, Suomen sosiaali ja terveystyö, 2019.
6. Niemi M. Ikääntyminen ja teknologia – Gerontologisen sosiaalityön näkökulmia / Kivistö M., Päykkönen, K. (eds.), *Sosiaalityö digitalisaatiossa. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja*. Rovaniemi : Lapin yliopisto, 2017. P. 97–111.
7. Siegel C., Dorner T. E. Information technologies for active and assisted living – Influences to the quality of life of an ageing society. *International Journal of Medical Informatics*. 2017. № 100. P. 32–45.
8. Statistics Estonia should collect data on Internet usage by the elderly. URL: <https://www.oiguskantsler.ee/en/statistics-estonia-should-collect-data-internet-usage-elderly>
9. *Nationwide representative survey in Estonia*. Turu-uuringute AS, 2019.
10. Walsh K., Scharf T., Van Regenmortel S., Wanka A. (eds.) *Social Exclusion in Later Life. International Perspectives on Aging* (Vol. 28). Cham: Springer, 2021. P. 409–419.
11. Yu R. P., Ellison N. B., McCammon R. J., Lange K. M. Mapping the two levels of digital divide: Internet access and social network site adoption among older adults in the USA. *Information, Communication & Society*. 2016. № 19(10). P. 1445–1464.